

STANISŁAW RABIEJ
Opole

BEIT HILLEL I BEIT SHAMMAI – DWA OBLICZA SZKOŁY RABINACKIEJ¹

Studiowanie Tory jest najbardziej uniwersalną i charakterystyczną formą żydowskiej duchowości. Słowa Tory zostały przekazane na górze Synaj. Szczególny obowiązek ich poznania i przekazania wiernym spoczywa na mężczyźnie. Rabbi Akiwa zwykł powtarzać: „Studiowanie Tory jest wspanialsze, bowiem uczenie się prowadzi do czynu” (*Kiduszin* 40b). Po upadku Jabne², miejscem dla tego typu czynności stała się jesziwa³, czyli żydowski uniwersytet, który przygotowywał do objęcia urzędu rabina. Jedną z form nauki było analizowanie i dyskutowanie tekstu przez studentów w zespołach dwuosobowych. W jesziwach, oprócz studiowania dzieł rabinicznych, wiele czasu poświęcano rozważaniom nad etyką i moralnością. Szeroko znana na ziemiach polskich i za granicą była Jesziwa Mędrców Lublina⁴.

¹ Tekst był podstawą wykładu wygłoszonego podczas sesji: „Nauczyciel akademicki: etos i warsztat” (Międzyuczelniany Program Interdyscyplinarnych Studiów Doktoranckich Akademii *Artes Liberales* Uniwersytet Warszawski – 14.01.2013).

² W I wieku n.e., po upadku centrum religijnego w Jerozolimie, powstała wielka uczelnia religijna w Jabne, która skupiała najwybitniejszych uczonych. Na ich czele stał Jochanan ben Zakaj, a po jego śmierci Gamliel Młodszy. Uczniowie w Jabne: Jehosua ben Chanania, Akiba ben Josef, Elazar ban Hurkenos, Tarfon później założyli własne uczelnie m.in. w Lud, Pekiin, czy też Benej-Brak. Jeden z tych uczonych, Rabbi Akiba ben Josef, zgromadził podobno ich ponad 20 tysięcy. Jako jeden z nielicznych poparł powstania Bar-Kochby. Rzymianie skazali Rabbiego Akibę na śmierć. Zginął w 139 r.

³ Jesziwa (hebr. ישיבה – „posiedzenie”; jeszywa, jeszybot) – rodzaj wyższej szkoły talmudycznej dla nieżonatych studentów. Dawniej pobierali w niej nauki chłopcy w wieku od 13–14 do dwudziestu kilku lat, absolwenci chederu lub szkoły zwanej Talmud-tora. Po ukończeniu jesziwy niektórzy otrzymywali smicę, która uprawniała do objęcia stanowiska rabina. W Europie jesziwy pojawiły się w X w. na pld. Francji, następnie powstały także w Niemczech i Europie Wschodniej. Pierwsze jesziwy powstały w VIII wieku w Afryce Północnej i Hiszpanii. Obecnie jesziwy działają głównie w USA i Izraelu.

⁴ *Jeszywas Chachmej Lublin* (Lubelska Szkoła Mędrców) była największą przedwojenną jesziwą na świecie. Mieściła się w pięciokondygnacyjnym gmachu przy końcu ulicy Lubartowskiej. Ta wielka nowoczesna uczelnia kształciła studentów z całego świata. Budowana od 1924 r., otwarta w 1930 r. Posiadała wspaniały księgozbiór liczący 13 tysięcy tomów – w tym wiele uni-

W okresie wczesnego dorastania kształcenie chłopców odbywało się w szkole elementarnej (hebr. *cheder* – izba, pokój), w której uczono religii, czytania, pisania i liczenia. Często mieściła się ona w domu nauczyciela (hebr. *melameda*), nazywanego przez uczniów *rebe*. Szkoła obejmowała trzy grupy wiekowe: od 3 do 5, od 6 do 7 oraz od 8 do 13 lat. Przedmiotem nauczania było odpowiednio: czytanie modlitewnika, czytanie Tory i czytanie Talmudu.

Uprzywilejowanym miejscem do studiowania był zawsze „dom nauki” (hebr. *beit ha-midrash*) – budynek lub pomieszczenie posiadające własną bibliotekę dzieł religijnych, przeznaczone do studiów religijnych, modlitwy i dyskusji. Do domu nauki znajdował się w każdej gminie, niezależnie od jej wielkości i mógł do niego uczęszczać każdy, bez względu na wiek. Nauczycielami byli często wędrowni kaznodzieje, zapraszani przez gminę.

Tradycja żydowska kultywuje wybitnych nauczycieli, mistrzów rabinackich, którzy stworzyli wokół siebie szkoły, domy nauki dziedziczące po nich swe imiona. U schyłku minionej epoki, wśród najznamienitszych przykładów „domu nauki” znalazły się dwie dobrze dopełniające się szkoły: „Beit Shammai” oraz „Beit Hillel”. Ich założycielami byli znani w Izraelu, z okresu przełomu epok, dwaj sławni mężowie Shammai i Hillel – obaj równie słynący ze swojej mądrości i wiedzy, zwłaszcza dotyczącej spraw związanych z wiarą.

1. Mistrz z Babilonii

W opinii wielu biografów, Hillel urodził się ok. 50 roku przed Chrystusem, w zamożnej rodzinie o korzeniach aleksandryjskich. Nie ma jednak podstaw, aby zaprzeczać tradycji talmudycznej, która miejsce jego pochodzenia lokalizuje w Babilonii⁵. Jednakowoż, na pewno przybył do Jerozolimy bez finansowego wsparcia rodziny i utrzymywał się jako drwal. Tradycja przekazuje, że żył w tak wielkiej nędzy, iż nie był czasami w stanie zapłacić za możliwość studiowania Tory. Podobno ze względu na niego opłata ta została zniesiona. Prawdopodobnie stał się uczniem Szem’a Jah’a oraz Awtaljona – dwóch wiodących nauczycieli rabinackich w Jerozolimie. Był znany ze swej dobroci, łagodności i troski o ludzi. Z czasem zyskał na popularności i został wybrany na przewodniczącego Sanhedrynu⁶. Tradycja talmudyczna portretuje Hillela jako wielkiego przywódcę duchowego, który uosabiał cechy pokory, cierpliwości, spokoju, miłości i troski, społecznej. Przepisuje się mu wiele znanych powiedzeń zawartych

kalnych rękopisów i rzadkich starodruków – zgromadzony przez jej założyciela i pierwszego rektora, rabina Majera Szapirę. Szerzej na ten temat: Z. BORZYMIŃSKA, R. ŻEBROWSKI (red.), *Polski słownik judaistyczny. Dzieje, kultura, religia, ludzie*, t. 1, Warszawa 2003.

⁵ *Talmud Palestyński* (Jerozolimski) określa Hillela jako „Babilończyka” (*Pes* 6,1).

⁶ Wzmiankuje o tym *Talmud Palestyński* (Jerozolimski), gdy określa Hillela jako „nasi” (*Pes* 6, 33).

w Misznie (*Avot* 1 i 2). Podkreśla się w nich piękne ideały. Na przykład: „Bądź jednym z uczniów Aarona, kochającym pokój i prowadzącym do pokoju, kochaj ludzi i prowadź ich bliżej Tory”. „Jeśli nie jestem dla siebie, to kto będzie dla mnie? A jeśli jestem tylko dla siebie, to kim jestem? A jeśli nie teraz, to kiedy?”; „Nie oddzielaj się od społeczności”; „Nie oceniaj drugiego, dopóki nie jesteś na jego miejscu.” (*Talmud babiloński, Shab.* 31a).

Hillel *par excellence* stał się mistrzem. Wiele powiedzeń Hillela ma swoje paralele w literaturze antycznej. W sposób przystępny odsłaniają nie tylko wyjątkowość judaizmu, ale pokazują jego istotę. Kilka zasad życia społecznego (hebr. *taqqanot*⁷ – rozporządzenie, dyrektywa) wiąże się z osobą Hillela. Najważniejszą z nich jest hebrajska zasada *prosbul* – instrument prawny, który umożliwiał wierzycielom dochodzenie swoich należności po roku szabatowym, wbrew prawu biblijnemu (Pwt 15, 1–4), które kazało darować dług wraz z nastaniem roku szabatowego (hebr. *shemitta*). Biblijne prawo miało chronić biednych w rolniczej społeczności. W czasach, gdy gospodarka zależała od swobodnego przepływu dóbr, z lęku przed utratą pożyczonych środków powstrzymywano się od udzielania kredytów i pożyczek przed zbliżającym się rokiem sabatycznym. Dzięki zasadzie *prosbul* można było dochodzić swoich długów po roku sabatycznym.

Znaczenie Hillela ocenione zostało na różne sposoby. Większość krytyków potwierdza, że był czołową postacią w judaizmie przełomu stuleci (I przed Chrystusem i I po Chrystusie). Joseph Klausner, Alexander Guttmann, Juda Goldin widzą w nim mędrca, który dokonał racjonalnej interpretacji tradycji judaistycznej. David Daube uważa, że Hillel stworzył podstawy dla rozwoju żydowskiego prawa, przyczynił się do zmniejszenia różnic między faryzeuszami i saduceuszami. Wskazał, jak ustne prawo jest nieodłącznym elementem pisane-go. Jacob Neusner łączy osobę Hillela z transformacją faryzeuszy od partii politycznej „pobożnych sekciarzy” do zaangażowanych w życie wspólnoty, która będzie wolna od skrupulatnego przestrzegania prawa dziesięciny i zasady spożywania codziennych posiłków w stanie czystości rytualnej⁸.

⁷ Dyrektywy uchwalone przez uczonych żydowskich, które mają moc ustawy. Uzasadnienie do wydania *takkanot* pochodzi z Pwt 17, 11. *Takkanot* są uważane za przedłużenie Tory (Prawa Mojżeszowego). Ich celem jest uporanie się z nowymi problemami, które pojawiły się, a nie były rozpatrywane przez istniejącą halachę. Posiadają rodowód starożytny i obejmują tak różne tematy, jak: liturgia, edukacja młodych, umowa małżeńska (hebr. *Ketuba*). Wśród najbardziej rozległych rozporządzeń europejskiego średniowiecza był *takkanot* przeciwko poligamii wydany w XI wieku przez rabina Gershoma ben Juda. Zob. JOHN BOWKER, *Takkanoth*, w: *The Concise Oxford Dictionary of World Religions*, <http://www.encyclopedia.com/doc/1O101-Takkanot.html> (11.01.2013).

⁸ N. GLATZER, *Hillel, the Elder. The Emergence of Classical Judaism*, New York, 1956; R. JOSPE, *Hillel's Rule*, „Jewish Quarterly Review” 81 (1990), 45–57; J.H. CHARLESWORTH, L. JOHNS (red.), *Hillel and Jesus. Comparisons of Two Major Religious Leaders*, Minneapolis 1997.

Chana i Shmuel Safrai, badając związki nauczania Jezusa z Nazaretu ze szkołą Hillela, sugerują, że droga nauczania Jezusa polegała na przełożeniu aforyzmów Hillela na system teologii moralnej. Możliwe jest, że Mistrz z Nazaretu wykorzystywał znane *dicta* Beit Hillel. Jednak pod wieloma względami Jezus wymagał więcej niż wielu mędrców. Na przykład nie dopuszczał rozwodów, nie akceptował sztywnego kultu świątynnego, który by stawał na drodze człowieka do świętości, odrzucał prawo wtedy, kiedy raczej utrudniało niż ułatwiało drogę ku Bogu⁹.

Hillel posiadał wielu uczniów. Po jego odejściu powstawały organizacje studenckie noszące jego imię. Jego spadkobiercy, często z nim spokrewnieni, tworzyli akademie nauki i byli przywódcami społeczności żydowskiej w Izraelu przez kilka stuleci. Późniejsi patriarchowie, uważani za potomków Hillela, utrzymywali, że ich protoplasta był potomkiem rodu Dawida (*Talmud Jerozolimski*, *Ta' 4,2*, 68a). Większość jednak biografów nie bierze tego roszczenia pod uwagę. Niewykluczone, że Hillel mógł być identyfikowany z Pollio (Pollion) – faryzeuszem, który pojawia się w *Dawnych dziejach Izraela* (15.3, 15.370) Józefa Flawiusza (37/8-c.100)¹⁰. Albo może to być także odniesienie do Awtałjona. Jednym z znamienitych potomków dynastii Hillela był, wzmiankowany w *Dziejach Apostolskich* (5, 34)¹¹, Gamaliel Starszy (I w. p.n.e./I w. n.e.) – faryzeusz, wnuk Hillela, członek Sanhedrynu, nauczyciel Pawła z Tarsu. Jego działalność przypada na lata 25–50 po Chrystusie. Jemu przypisywane są słowa: „Znajdź sobie nauczyciela, a będziesz się trzymał z dala od spraw wątpliwych”. Pisma talmudyczne sławią jego wierność przepisom Prawa i surowość obyczajów. Mówiono nawet, że po jego śmierci w Izraelu zaginął szacunek dla Prawa. Natomiast dynastia Hillela wygasła wraz ze śmiercią Hillela II w 365 roku.

Późniejsza tradycja wiąże z imieniem Hillela trzy istotne rozstrzygnięcia: zabicie baranka paschalnego może być dokonane nawet, gdy Pascha przypada w szabat; wspomniana wcześniej zasada *prosbul*; stworzenie siedmiu zasad (hebr. *middot*), które umożliwiały wyprowadzenie z istniejącego prawa dalszych rozstrzygnięć, co było podstawą dalszego rozwoju halachy¹².

⁹ F. DELITZSCH, *Jesus und Hillel*, Erlangen 1866; P. RIEGER, *Hillel und Jesus*, Hamburg 1904; J. BOWKER, *Jesus and the Pharisees*, Cambridge 1983, 44n; P. JOHSON, *Historia Żydów*, tłum. M. Godyń, M. Wójcik, A. Nelicki, Kraków 2000, 134n.

¹⁰ J. FLAWIUSZ, *Dawne dzieje Izraela*, tłum. J. Radożycki, Warszawa 2001.

¹¹ Św. Łukasz w *Dziejach Apostolskich* przedstawia Gamaliela wręcz jako Żyda wzorcowego, który wobec chrześcijaństwa wykazuje postawę raczej przychylną niż wrogą. Kiedy aresztowano i przesłuchiowano apostołów, niektórzy członkowie Rady domagali się ich śmierci. Gamaliel jednak doradzał zachowanie ostrożności: „Odstąpcie od tych ludzi i puśćcie ich! Jeżeli bowiem od ludzi pochodzi ta myśl czy sprawa, rozpadnie się, a jeżeli rzeczywiście od Boga pochodzi, nie potraficie ich zniszczyć i może się czasem okazać, że z Bogiem walczyacie” (Dz 5, 34). Zob. J. GNILKA, *Paweł z Tarsu*, tłum. W. Szymona, Kraków 2001, 35.

¹² P. JOHSON, *Historia Żydów*, 133–134.

2. Mistrz – rygorysta

Najczęściej obok Hillela wymieniany jest inny żydowski mistrz z przełomu epok – Shammai (hebr. שמשאי), żyjący od ok. 50 roku przed Chrystusem aż do 30 roku po Chrystusie. Postać tę kojarzono w judaizmie z podstawową literaturą rabiniczną jaką jest Miszna. Shammai był najwybitniejszym współczesnym i halachicznym przeciwnikiem Hillela. Założył własną szkołę – „Dom Szammaja” (hebr. *Beit Shammai*) – różniącą się zasadniczo od Beit Hillel.

Piastował urząd wiceprezydenta Sanhedrynu (hebr. *av beth din*). Został wybrany, kiedy Manachem Essen zrezygnował z tego urzędu. W tym czasie prezydentem Sanhedrynu był Hillel, którego po śmierci (ok. 20 roku po Chrystusie) zastąpił Szammai. Biografowie podkreślają, że w odróżnieniu od Hillela, Szammai był człowiekiem bogatym – miał piękny i obszerny dom, otoczony wielkim ogrodem. Posiadał krewki temperament i łatwo dawał się podekscytować, brakowało mu delikatności i niestrudzonej cierpliwości. Jednak chętnie udzielał rad i wyjaśnień wszystkim, którzy go o to prosili. Za swoje usługi pobierał jednak opłaty. Wielu przychodziło do niego, był więc człowiekiem majątnym. Tak ludzie bogaci, jak i biedacy, uczeni czy niepiśmienni otrzymywali od niego rady i pouczenia – nikogo nie oddalił nigdy bez żadnego wyjaśnienia. By każdy potrzebujący pomocy mógł łatwo wejść do jego domu, kazał we wszystkich zewnętrznych ścianach wstawić drzwi, tak by przybysz, z którejkolwiek strony przychodząc, mógł od razu wejść i nie musiał szukać wejścia¹³.

W sumie Shammai (zwany również Shammai Ha Zaken – „Starszy”) był mądrym mizantropem, który sam sobie zdawał sprawę z posiadanych wad i swego gwałtownego temperamentu. Dlatego zalecał przyjazną postawę wobec wszystkich. Jego dewizą były hasła: „Uczyń studiowanie Tory naczelnym twoim zadaniem; niewiele mówiąc osiągniesz wiele; każdemu człowiekowi okazuj przyjazną twarzą” (*Avot* 1, 15). Biografowie odnotowują, że był skromny, nawet wobec swoich uczniów.

Szammai w naukach swoich przypomina, iż niezwykle ważną rzeczą dla zachowania czystości i prawowitości wiary jest ściśle przestrzeganie rytuałów poszczególnych świąt. Przypisywał temu szczególne znaczenie. Dążył na przykład do tego, aby jego syn już jako dziecko przestrzegał zasad postu w Dniu Pojednania (hebr. *Yom Kippur*). Innym razem, kiedy jego synowa urodziła mu wnuka w Święto Namiotów (hebr. *Sukkot*) wtargnął przez dach do pomieszczenia, w którym leżała, aby zbudować symboliczny namiot nad młodą matką i jej nowonarodzonym synem, w imię nakazu tego Święta.

¹³ B. SZAJNERMAN, *Szamaaj i Hillel – czyli dwa główne kierunki w judaizmie*, w: <http://poznaj.jewish.org.pl/> (12.01. 2013).

Podczas prezydentury Szammaja w Senacie wypracowano „18 rozporządzeń” (hebr. *taqqanot*) – zgodnych z nauczaniem *Beith Shammai*. Dokładna treść rozporządzeń nie jest znana, ale wydaje się, że zostały zaprojektowane w celu wzmocnienia tożsamości żydowskiej, służącej rygorystycznej separacji między Żydami i chrześcijanami. Samemu Szammajowi przypisuje się twórczy komentarz egzegetyczny do kilku tekstów biblijnych: Wj 20, 8; Pwt 20, 20; Kpł 11, 34; 2 Sm 12, 9¹⁴. Stanowią one część *Tosefta* (aram. תוספתא – uzupełnienie)¹⁵ – rozszerzenie i uzupełnienie Miszny.

3. Dwie drogi tej samej tradycji

Kiedy zestawiano nauczanie dwóch szkół: Beit Hillel i Beit Shammai wyróżniono ponad 350 punktów spornych w literaturze talmudycznej. Szkoły faktycznie reprezentowały odmienne podejścia do interpretacji prawa ustnego. Choć nie znamy wielu imion zwolenników obu szkół, to jednak wiadomo, że stronnicy Szammaja dominowali w okresie przed zniszczeniem świątyni, czyli do 70 roku po Chrystusie. Natomiast zwolennicy Hillela stają się bardziej wpływowi w okresie po Jabne, kiedy ustalono, że *Halacha* będzie zgodna ze Szkołą Hillela.

Obaj żyli w czasie panowania króla Heroda (37 – 4 po Chrystusie), w okresie ucisku podczas rzymskiej okupacji Ziemi Izraela. Shammai obawiał się, że w momencie, kiedy Żydzi będą mieli zbyt dużo kontaktu z Rzymianami, społeczność żydowska będzie osłabiona. Ta postawa znalazła odzwierciedlenie w jego ścisłej wykładni prawa żydowskiego. Hillel nie podzielał obaw Szammaja i dlatego wydawał się bardziej liberalny w wykładni prawa. Jego szkoła prezentowała bardziej elastyczne podejście do Tory niż rygorystyczna szkoła Szammaja. Ostatecznie judaizm przyjął właśnie wykładnię Hillela za obowiązującą. Późniejsza tradycja przypisuje to wyrokowi głosu z nieba (hebr. *bat kol*). W swojej istocie różnice między szkołami uwidaczniały różne charaktery psychologiczne ich twórców, którzy żyli w przyjaźni. Znane są też małżeństwa mieszane wywodzące się ze zwolenników obu szkół. W epoce późniejszej uczniowie obu mistrzów chętnie przypominali wręcz anegdotyczne epizody ilustrujące odmienne postawy obu mistrzów.

¹⁴ *Sifre Deutoronomy*, 203 (ed. Friedmann, 111b); *Tosefta*, Eruvin, III 7; *Kiduszin* 43 a; *Meikila*, *Yitro*, 7 (ed. Weiss, p. 76b); FRANKEL, *Hodegetica w Mischnam*, Leipzig 1859, 39–40.

¹⁵ Ostateczna wersja tekstu Tosefty nie była konsultowana z Sanhedrynem i ma niższy status niż Miszna. W skład Tosefty weszły rozstrzygnięcia i komentarze prawne, które nie zostały umieszczone w zasadniczym tekście, ale posiadały taki autorytet, że zostały uznane za kanoniczne i niezbędne do zapisania. Zostały zredagowane po powstaniu Miszny, w III w. n.e., prawdopodobnie w Palestynie. Podobnie jak Miszna, dzieli się na sześć porządków, a w ich ramach posiada te same traktaty (brakuje czterech) i rozdziały. Objętością przekracza Misznę czterokrotnie.

Osoba Hillela obrosła w liczne anegdoty, w których podkreśla się jego łagodność. Był sławnym aforystą. Sformułował w formie negatywnej „złotą zasadę”, która pozytywnie została wyrażona w Ewangeliach synoptycznych. W odróżnieniu od Szammaja, dla którego najważniejsze było skrupulatne przestrzeganie szczegółowych nakazów Prawa, dla Hillela istotą Tory był jej duch. Jego interpretacja Pięcioksięgu była bardziej uniwersalistyczna. Pragnął, aby wszyscy Żydzi i nawróceni mieli możliwość przestrzegania Prawa, albowiem rygorystyczne podejście np. do sprawy czystości i nieczystości poważnie utrudniało dążenie do świętości. „Nie czyn bliźniemu twemu, co tobie niemiłe: to cała Tora. Reszta jest komentarzem – idź i poznaj go” – odpowiedział Hillel poganiinowi, który pragnął poznać istotę wiary żydowskiej w czasie, kiedy zdołał ustać na nodze. Na tego typu *dictum* Szammai odpowiedział negatywnie, odsyłając adepta za drzwi swego domu.

Podobnie w innej sytuacji, kiedy sprzeczano się w pewnej grupie, jak należy właściwie obchodzić Szabat. Wobec rozbieżności zdań poproszono Szammaja o rozstrzygnięcie sporu. Ten swoim zwyczajem wyjaśniał istotę szabatu przez niemal połowę dnia. Szczegółowo tłumaczył kolejność poszczególnych ceremonii i każdą z nich objaśniał dokładnie. W efekcie słuchacze po wyjściu od *rebe* niewiele pamiętali. W tej sytuacji udali się do Hillela, któremu przedstawili swój kłopot i poprosili o rozstrzygnięcie. Odpowiedź *rebe* Hillela była następująca: „Świętujcie Szabat najpobożniej, najżarliwiej, najuroczyściej i najradośniej jak tylko zdołacie, jak tylko umiecie. Zaś wszystko pozostałe dotyczące Szabatu jest komentarzem. Wybierajcie z tego to, co według was najodpowiedniejsze jest w danym wypadku i w danej chwili”¹⁶.

Przypomniane wydarzenia nie chcą służyć nawracaniu cudzoziemców na judaizm. Raczej mogą wyjaśniać istotę, na której opiera się religia judaistyczna. Szkoła Hillela usiłowała uzasadniać, że jest ona religią na wskroś humanistyczną, szanującą potrzeby człowieka. Oceniając przedstawione dwie szkoły okresu tanaickiego można konkludować, że odsłaniają one dwie drogi, dwa kierunki – czy też może dwa oblicza tej samej religii. Szammaj w naukach swoich nakazuje, iż niezwykle ważną rzeczą jest, by dla zachowania czystości i prawowitości wiary ściśle przestrzegać rytuałów odnośnie do wszelkich ceremonii. Hillel zaś podkreślał, że duże znaczenie ma poznanie i zrozumienie istoty wiary, jej opoki i rdzenia niejako, na którym jest oparta, zaś rytuał i ceremoniał mają znaczenie drugorzędne. Na tych różnicach opiera się podział pomiędzy naukami Szammaja i Hillela. Podział ów datowany na przełomie epok, kiedy żyli i działali słynni dwaj mistrzowie, Szammai i Hillel, okrzepł i utrwalił się ostatecznie z chwilą pojawienia się w życiu narodu żydowskiego trendów odrodzeniowych w XIX wieku, które w dziedzinie kultury przyjęły nazwę „Haskali”. Ruch ten rozpo-

¹⁶ A. SCHWARZ, *Die Controversen der Shammaiten und Hilleliten*, Carlsruhe 1893.

czął zmiany tak w obyczajowości i kulturze, jak i w religii samej. Owo odrodzenie życia narodu, nazwane „Haskalą” – chociaż po hebrajsku znaczy „nauka”, „wykształcenie” – w rzeczywistości powstało pod wpływem ogólnoeuropejskiego ruchu odrodzeniowego, noszącego do dziś nazwę ruchu odrodzenia, który to ruch zainspirował podobne kierunki dążące do zmian w życiu społeczeństwa żydowskiego¹⁷.

Zakończenie

Judaizm o twarzy Szammaja wyznają dziś kręgi ortodoksyjne, zaś charakterystyczny dla Hillela przyjęły gminy reformowane, jak i szerokie kręgi świeckie, starające się dostosować wymogi swojej wiary do warunków stawianych przez obecny świat. Beit Hillel i Beit Shammai reprezentowały kulturę debaty, która była charakterystyczna dla tamtego okresu i istnieje do dzisiaj w prawie żydowskim. Kulturę sporu, na którą istnieje zapotrzebowanie do dziś, można podsumować w następujących słowach: „Na wszelkie spory, które toczą się w imię nieba (czyli: dla uczenia się i nauczania) – jest dla nich miejsce. Natomiast nie powinno być miejsca dla sporów im przeciwnych. Czym jest dysputa w imię nieba? To właśnie spór między Hillelem i Szammajem...”¹⁸.

Beit Hillel i Beit Shammai – Two Faces of Rabbinic School

Summary

These two great scholars born a generation or two before the beginning of the Common Era are usually discussed together and contrasted with each other, because they were contemporaries and the leaders of two opposing schools of thought (known as „houses”). The Talmud records over 300 differences of opinion between Beit Hillel (the House of Hillel) and Beit Shammai (the House of Shammai). In almost every one of these disputes, Hillel’s view prevailed.

Rabbi Hillel was born to a wealthy family in Babylonia, but came to Jerusalem without the financial support of his family and supported himself as a woodcutter. It is said that he lived in such great poverty that he was sometimes unable to pay the admission fee to study Torah, and because of him that fee was

¹⁷ I.M. JOST, *Geschichte des Judenthums und Seiner Sekten*, t. 1, Leipzig 1857, 207–214.

¹⁸ A. HACOHEM, M. VIGODA (red.), *Shay Akavia Vosner (Spór w imię nieba)*, t. 127, <http://www.daat.ac.il/mishpat-ivri/skirot/> (18.01.2013).

abolished. He was known for his kindness, his gentleness, and his concern for humanity. One of his most famous sayings, recorded in Pirkei Avot (Ethics of the Fathers, a tractate of the Mishnah), is „If I am not for myself, then who will be for me? And if I am only for myself, then what am I? And if not now, when?” The Hillel organization, a network of Jewish college student organizations, is named for him.

Rabbi Shammai was an engineer, known for the strictness of his views. The Talmud tells that a gentile came to Shammai saying that he would convert to Judaism if Shammai could teach him the whole Torah in the time that he could stand on one foot. Shammai drove him away with a builder's measuring stick! Hillel, on the other hand, converted the gentile by telling him, „That which is hateful to you, do not do to your neighbour. That is the whole Torah; the rest is commentary.

Beit Hillel and Beit Shammai represented the culture of debate that characterized that period and exists until today in the Jewish Law. Despite that many differences existed between the houses they were friends and sometime we could see marriages between people from those two houses. The culture of disagreement that exists until today can be summed up in these words: “Any dispute which is in the name of heaven (meaning: for learning and teaching) – should be taken place. And those who are not in Heaven – should not be taken place. What is the dispute in the name of heaven? The controversy between Hillel and Shammai”.